getirileceği söylentileri yaygınlaştı. Ancak kendisini din aleyhtarı yazıları dolayısıyla sürekli olarak eleştiren gazetelerin, 1920'den itibaren nüfus politikası hakkında ileriye sürdüğü görüşlerini, "Avrupa'dan damızlık adam celbi" şeklinde takdim etmeleri ve bu alanda kamuoyunda yoğun tartışmaların başlaması üzerine mebusluk söylentileri son buldu. Bundan sonra kendisini tamamen *İctihad*'ın yayımına veren Abdullah Cevdet, aynı zamanda, bir bölümü devlet yayını olarak basılan önemli biyolojik materyalist eserler yayımladı. Bunların başlıcaları, Baron Holbach'ın *Akl-ı Selîm* adlı eseri (İstanbul 1928) ile Voltaire'in *Râhib Meslier'nin Vasiyetnâmesi Hakkında* (İstanbul 1924) adlı kitabıydı. Yine bu dönemde Le Bon tercümeleriyle *Dilmestî-i Mevlânâ*'yı (İstanbul 1921) ve ilk baskısı 1914'te yapılan *Rubâiyyât-ı Ömer Hayyâm ve Türkçe'ye Tercümeleri*'ni (İstanbul 1926) neşretti. 29 Kasım 1932'de öldü. Hayatı boyunca büyük tartışmalara sebep olduğu gibi ölümünden sonra da cenaze namazının kılınıp kılınmayacağı konusunda tartışmalar olmuştur.

Çok sayıda telif ve tercüme kitap neşreden Abdullah Cevdet'in telif eserlerinin sayısı kırk altıyı, tercümelerinin sayısı da otuzu bulur. Tıpla ilgili olanları (*Kolera, Mûsikî ile Tedavi, A'mâlık* ve *İctihad*'da makale olarak da yayımlanan *Kafkasya'daki Müslümanlara Beyannâme*) dışındaki önemli bazı eserleri şunlardır: *Mahkeme-i Kübrâ* (1895), *İki Emel* (1898), *Hadd-i Te'dîb, Ahmed Rıza Bey'e Açık Mektup* (1903), *Fünûn ve Felsefe* (1906), *Bir Hutbe* (1909), *İstanbul'da Köpekler* (1909), *Yaşamak Korkusu* (1910), *Cihân-ı İslâma Dâir Bir Nazar-ı Târihî ve Felsefî* (1922), *Âdâb-ı Muâşeret Rehberi* (1927).

BİBLİYOGRAFYA :

Manastırlı İsmail Hakkı, "Târîh-i İslâmiyyet", *Sırât-ı Müstakîm*, sy. 72, Muharrem 1328, s. 305-307; sy. 74, Muharrem 1328, s. 337; İsmail Fennî (Ertuğrul), *İzâle-i Şükûk*, İstanbul 1928; Peyami Safa, *Türk İnkılâbına Bakışlar*, İstanbul 1933; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 244-247; Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyâsî Fikirleri 1895-1908*, Ankara 1964, s. 162-185; a.mlf., *Continuity and Change in the Ideas of the Young Turks*, Ankara 1969, s. 13-27; Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul 1966, I, 387-405; M. Şükrü Hanioğlu, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*, İstanbul 1981; K. Süssheim, "ʿAbd Allāh Djevdet", *EI*[1] *Suppl.* (Fr.), s. 59-64; [T. H.], "Abdullah Cevdet", *İA*, I, 46; G. L. Lewis, "Djewdet, *EI*[2] (İng.), II, 533; *TDEA*, I, 11-12.

M. ŞÜKRÜ HANİOĞLU

ABDULLAH b. CÜBEYR

(عبدالله بن جبير)

Ebü'l-Münzir Abdullāh b. Cübeyr b. en-Nu'mân el-Ensârî (3/624)

Uhud Savaşı'nda Ayneyn tepesindeki okçuların kumandanlığını yapan sahâbî.

Evs kabilesine mensup olup Birinci Akabe Biatı'ndan sonra İslâmiyet'i kabul etti. Medineli yetmiş kişi ile birlikte İkinci Akabe Biatı için Mekke'ye geldi. Biattan önce Hz. Peygamber'le görüşmek istedi ve birkaç arkadaşıyla birlikte Peygamber'in kalmakta olduğu Abbas'ın evine gitti. Fakat Abbas, Hz. Peygamber'in Medineliler'le olan münasebetini Kureyşliler'den gizlemenin gereğine inandığı için, onlara Peygamber'le ancak Akabe'de görüşebileceklerini söyledi. Abdullah da diğer ensar gibi Akabe'de Hz. Peygamber'e biat etti.

Abdullah b. Cübeyr Bedir ve Uhud savaşlarına katıldı. Uhud Savaşı'nda Hz. Peygamber, İslâm ordusuna arkadan gelebilecek saldırıya engel olmak maksadıyla sol taraftaki Ayneyn tepesine, Abdullah b. Cübeyr kumandasında elli kadar okçu yerleştirdi ve hiçbir şekilde oradan ayrılmamalarını emretti. Savaşın başlangıcında müslümanların galip gelmeye başladığını gören okçuların büyük bir kısmı ganimetten mahrum kalmamak için yerlerinden ayrılmaya başladılar. Abdullah Hz. Peygamber'in "bizim bozguna uğradığımızı, atlarımızı kuşların kaptığını görseniz bile, ben size haber gönderinceye kadar yerinizden ayrılmayınız" buyurduğunu anlatmaya çalıştıysa da, bütün gayret ve ısrarlarına rağmen çözülmeye engel olamadı ve yanında kalan on kişi ile birlikte Hâlid b. Velîd'in kumanda ettiği Mekkeli süvarilerle savaşmak mecburiyetinde kaldı. Okla savaşa başlayan Abdullah, oku bitince mızrağıyla, o da kırılınca kılıcıyla mücadeleye devam etti; nihayet İkrime b. Ebû Cehil ve arkadaşları tarafından şehid edildi. Müşrikler onu öldürmekle yetinmeyerek vücudunu delik deşik ettiler ve bağırsaklarını dışarı döktüler. Âl-i İmrân sûresinin 152. âyeti, şehid oluncaya kadar Hz. Peygamber'in emrini yerine getirmeye çalışan Abdullah ve arkadaşlarını övmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meġāzî* (nşr. M. Jones), London 1965-66 — Beyrut, ts. (Âlemü'l-Kütüb), I, 131, 160, 219-220, 229-230, 232, 284, 301-302, 323; İbn Hişâm, *es-Sîre* (nşr. Mustafa es-Sekkā v.dğr.), Kahire 1375/1955, I, 465, 689; II, 65, 113, 123; İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabaḳātü'l-kübrâ* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968, II, 39-40, 41, 42, 47; III, 53, 475-476; IV, 7; VIII, 31; Halîfe b. Hayyât, *Târîḫ* (nşr. Süheyl Zekkâr), Dımaşk 1967-68, s. 29, 34; a.mlf., *eṭ-Ṭabaḳāt* (nşr. Süheyl Zekkâr), Dımaşk 1966-67, I, 197; İbn Habîb, *el-Muḥabber* (nşr. Ilse Lichtenstadter), Haydarâbâd 1361/1942, s. 278-279; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, I (nşr. Muhammed Hamîdullah), Kahire 1959, s. 241, 265, 317, 319, 330; Taberî, *Câmiʿu'l-beyân*, Bulak 1323-29 — Beyrut 1398/1978, IV, 81-87; İbn Abdülber, *el-İstîʿâb* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), Kahire 1969, III, 877; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ġābe* (nşr. Muhammed İbrâhim el-Bennâ v.dğr.), Kahire 1390-93/1970-73, III, 194; Zehebî, *Aʿlâmü'n-nübelâ*ʾ, II, 331; Makrîzî, *İmtâʿu'l-esmâ*ʾ, Kahire 1941, I, 101, 120, 128; İbn Hacer, *el-İṣâbe*, Kahire 1328, II, 286.

MUSTAFA FAYDA

ABDULLAH b. CÜD'ÂN

(عبدالله بن جدعان)

Ebû Zübeyr Abdullāh b. Cüd'ân b. Amr el-Kureşî (ö. 600 m. [?])

Câhiliye devrinde mazlumları koruyan, zenginliği ve cömertliği ile tanınan Kureyşli.

Teym b. Mürre kabilesine mensup olup Hz. Ebû Bekir'in babasının amcazadesidir. Babası Cüd'ân b. Amr, annesi Su'dâ bint Uveyc b. Sa'd'dır. Gençliğinde başına buyruk biri idi; çeşitli cinayetler işlediği için babasını ve kabilesini kendi adına devamlı diyet ödemek mecburiyetinde bırakıyordu. Sonunda kabilesiyle birlikte babası da oğlunu reddetti ve artık onu himaye etmeyeceğini, diyet borçlarını da ödemeyeceğini ilân etti. Daha sonra kervanlarla ticaret yapmaya başladı; esir ve köle ticaretiyle de meşgul olarak büyük bir servete kavuştu. Ficar savaşlarında kendi hesabına yüz askeri teçhiz ederek aynı zamanda Kureyş kabilesinin kumandanlığını yaptı. Yaşlandıkça cömertliği artıyor, birçok köle ve câriyeyi âzat edip yardımda bulunuyordu. Meşhur sahâbî Suheyb-i Rûmî de onun kölelerindendi.

Abdullah b. Cüd'ân'ı Câhiliye döneminde büyük bir şöhrete ulaştıran hadise, **Hilfü'l-fudûl*** antlaşmasıdır. Zulme uğrayanların haklarını zalimlerden alıncaya kadar mücadele etmek üzere yemin edenlerin katıldığı ve Hz. Pey-